

شاخص تاب‌آوری نظام بودجه‌ریزی اقتصاد ایران^۱

حسام‌الدین قاسمی*، عباس عرب مازار**

تاریخ وصول: ۱۳۹۷/۱۰/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۴/۲۹

چکیده

هدف از این مقاله تعریف و محاسبه شاخص تاب‌آوری نظام بودجه‌ریزی ایران است. اقتصاد ایران جزو اقتصادهای با تاب‌آوری پایین و آسیب‌پذیری بالا ارزیابی می‌شود. تاب‌آوری اقتصادی که به معنی تحمل اثر شوک‌ها و بازیابی سریع از شوک اقتصادی و بازگشت به کارکرد قبل از بحران می‌باشد، می‌تواند به تحقق مقاومت‌سازی اقتصاد کمک نماید. در ادبیات مقاومت اقتصادی، مفهوم تاب‌آوری اقتصادی به عنوان معیاری فراگیر در ادبیات ثبات‌سازی اقتصادی مطرح شده است. تاب‌آوری اقتصادی نتیجه سیاست پیش‌بینی‌شده است؛ در حالی‌که آسیب‌پذیری اقتصادی از ویژگی‌های ذاتی اقتصاد است. از طرف دیگر زمینه‌هایی که باعث کاهش توان مقاومت در مقابل شوک‌های برون‌زا می‌گردند و باعث می‌شوند بخش بودجه دولت از محل قرارگرفتن در معرض شوک‌ها، آسیب دیده و توان مقاومت و بازیابی خود را از دست بدهد، به عنوان زمینه‌های آسیب‌پذیری مطرح می‌شوند. از آنجا که بازارهای مختلف به طرق گوناگون با این بخش در ارتباط هستند، در صورت بروز بحران و یا شوک بیرونی و بی‌ثباتی در این بخش (همانند آنچه در اثر تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل و تحریم‌های ایالات متحده آمریکا بوجود آمد)، سایر بخش‌ها نیز تحت تاثیر قرار می‌گیرد؛ که لزوم توجه بیش از پیش به ثبات این بخش و در درجه بالاتر، افزایش تاب‌آوری آن مشخص می‌گردد. از آنجا که برآورد شاخص تاب‌آوری برای اقتصاد ایران، در مطالعات گذشته به صورت کلان انجام گرفته است، شناسایی مقولات تاب‌آوری و آسیب‌پذیری نظام بودجه‌ریزی و برآورد شاخص مربوطه، نوآوری این مطالعه به حساب می‌آید.

برای محاسبه شاخص تاب‌آوری نظام بودجه‌ریزی، می‌بایست مؤلفه‌های تشکیل دهنده آن تعریف و شناسایی شوند. برای این هدف از نظریه برخاسته از داده یا (GT) استفاده می‌شود. بر این اساس، مقولاتی که بر اجزای تاب‌آوری مؤثر می‌باشند مورد بررسی قرار

^۱ مقاله حاضر مستخرج از رساله دکترای نویسنده اول در دانشگاه شهید بهشتی تهران است.

* دانشجوی دکترای اقتصاد دانشگاه شهید بهشتی تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
(he_ghasemi@sbu.ac.ir)

** دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه شهید بهشتی تهران، تهران، ایران.

می‌گیرد و در جمع‌بندی نتایج، مدل مفهومی ارائه می‌شود. به منظور کمی کردن مفهوم تاب‌آوری بخش بودجه دولت، متغیری متناظر با مقولات تشکیل‌دهنده مفهوم تاب‌آوری در نظر گرفته می‌شود و با استفاده از رویکرد میانگین‌گیری مدل بیزی، مهم‌ترین متغیرها شناسایی می‌شوند و از میانگین ساده نرمال شده این متغیرها برای ساخت شاخص استفاده می‌شود.

مقولات مربوط به تاب‌آوری بخش بودجه دولت به چهار دسته کلی تامین بودجه، تخصیص بودجه، نهادهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و بخش سیاست‌گذاری و قواعد سیاستی تقسیم گردید. متغیری متناظر با مقولات در نظر گرفته می‌شود تا اثرات آن متغیر را در جهت نشان دادن تأثیرگذاری آن مفهوم و مقوله بر تاب‌آوری بخش بودجه دولت نمایندگی کند. برای این هدف از روش میانگین‌گیری بیزی مدل استفاده شد تا متغیرهای غیر شکننده (از نظر حفظ تأثیرگذاری در حضور سایر متغیرها) شناسایی شوند. محاسبات با استفاده از سیصد و بیست هزار رگرسیون و از طریق نمونه‌گیری انجام گرفت. چهار متغیر نسبت درآمد نفتی به کل درآمد دولت، نسبت کسری بودجه به تولید ناخالص داخلی، نرخ تورم و نسبت بودجه جاری به بودجه عمرانی در دو مرحله انجام محاسبات غیرشکننده شده‌اند. برای ساخت شاخص، متغیرها به صورت نرمال درآمده و میانگین‌گیری انجام شد و سری زمانی شاخص تاب‌آوری بخش بودجه دولت برای سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۹۵ محاسبه گردید.

چهار متغیر به عنوان متغیرهای غیرشکننده (به این معنی که اثر خود را در حضور سایر متغیرها به عنوان عوامل موثر بر تاب‌آوری بودجه دولت حفظ کرده و با معنی شده‌اند)، در حضور ۱۸ متغیر شناخته شدند که نشان می‌دهد می‌بایست در سنجش اثرگذاری در بخش بودجه دولت به این متغیرها بیش از سایر متغیرها توجه گردد. در این راستا کاهش وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی، کوچک کردن دولت و افزایش حساسیت در تخصیص بودجه برای کاهش میزان آسیب‌پذیری پیشنهاد می‌شوند. کاهش شدید شاخص بعد از سال ۱۳۸۸ در مقایسه با نوسان محدود آن در بین سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۷، اثرگذاری نااطمینانی اقتصادی و شوک‌های خارجی همچون محدودیت‌های درآمدهای نفتی (از طریق فضای تحریمی بر علیه اقتصاد ایران) را مشخص می‌کند؛ که نشان از آسیب‌پذیری بالا و تاب‌آوری کم این بخش در مقابل شوک‌های خارجی و بحران‌های داخلی است.

طبقه بندی JEL: E62, E37, H30, H10, C13

واژه‌های کلیدی: تاب‌آوری، آسیب‌پذیری، نظریه داده‌بنیاد، میانگین‌گیری بیزی، بودجه دولت